

Warszawa, 21 listopada 2023r.

Opinia prawna Rzecznika Praw Doktoranta KRD w przedmiocie odpłatności za przewód doktorski po wejściu w życie ustawy z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela oraz niektórych innych ustaw

I. Przedmiot opinii

Przedmiotem niniejszej opinii jest analiza prawna zagadnienia związanego z dopuszczalnością pobierania opłat za procedurę awansu naukowego w postaci przewodu doktorskiego.

II. Podstawa prawna

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 Nr 78, poz. 483), dalej jako: „Konstytucja RP”;
2. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789), dalej jako: „ustawa o stopniach”;
3. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2017 r. poz. 2183 z późn. zm.), dalej jako: „PSW”;
4. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich (Dz.U. 2017 poz. 1696), dalej jako: „Rozporządzenie w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich”;
5. Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. - Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669 ze zm.), dalej jako: „przepisy wprowadzające”;
6. Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1672), dalej jako: „ustawa zmieniająca”.

III. Analiza prawna

1. Nowelizacja – ustawa zmieniająca

Przyjęta w dniu 28 lipca 2023 r. ustawa zmieniająca wprowadziła istotne zmiany zasadnicze zmiany dotyczące studiów doktoranckich.

Na mocy art. 12 pkt 2 lit. a ustawy zmieniającej **przedłużono termin wygaszenia studiów doktoranckich**. W związku z obecnym stanem prawnym - studia doktoranckie rozpoczęte przed rokiem akademickim 2019/2020 prowadzi się na zasadach dotychczasowych, jednak nie dłużej niż do dnia **31 grudnia 2024 r.** Jest to termin graniczny, do którego studia doktoranckie mogą być prowadzone, a po tej dacie ulegną wygaszeniu. Ponadto na podstawie art. 12 pkt 1 ustawy

zmieniającej **przedłużono termin prowadzenia przewodów doktorskich** również do **31.12.2024 r.**

2. Przewody doktorskie prowadzone w tzw. starym trybie

Przewód doktorski jest szczególnym rodzajem postępowania administracyjnego (H. Izdebski, J. M. Zieliński [w:] H. Izdebski, J. M. Zieliński, *Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 2015, art. 11).

W zakresie ww. terminu należy pamiętać, iż procedura awansowa w postaci przewodu doktorskiego prowadzona na podstawie przepisów ustawy o stopniach kończy się uchwałą rady właściwej jednostki organizacyjnej w przedmiocie nadania bądź odmowy nadania stopnia doktora. Uchwała ta kończy postępowanie w I instancji. Jednakże osoba ubiegająca się o nadanie stopnia doktora lub doktora habilitowanego może wnieść od uchwał, o których mowa w art. 14 ust. 2 i art. 18a ust. 11, jeżeli są one odmowne (w tym od odmowy nadania stopnia doktora), odwołanie do Centralnej Komisji (obecnie: Rady Doskonałości Naukowej) za pośrednictwem właściwej rady w terminie miesiąca od dnia doręczenia uchwały wraz z uzasadnieniem (art. 21 ust.1 zd. 1 ustawy o stopniach). Co za tym idzie, jeśli do 31.12.2024 r. uchwała w przedmiocie nadania bądź odmowy nadania stopnia doktora nie zostanie wydana, to przewód taki ulegnie umorzeniu. Jeśli jednak uchwała taka zostanie wydana, ale zostanie złożone względem niej odwołanie - to w takim wypadku postępowanie odwoławcze nie zostanie umorzone. Zasady te można odpowiednio stosować także po nowelizacji z 28 lipca 2023 r. (zob. *Ustawy podpisane w maju 2022 r., pkt 5* <https://www.prezydent.pl/prawo/ustawy-podpisane/ustawy-podpisane-w-maju-2022-r,53213>; dostęp: 21.11.2022 r.).

Ponadto przepisy zmieniające wyznaczają jedynie datę graniczną prowadzenia przewodów doktorskich, po której wszystkie wszczęte przewody ulegną z mocy prawa zakończeniu bądź umorzeniu. Z regulacji tej nie wynika jednak obowiązek prowadzenia przedmiotowych postępowań aż do tego czasu. Podmioty doktoryzujące - w ramach przysługującej im konstytucyjnie zagwarantowanej autonomii - mogą regulować przebieg trwających procedur, w tym wyznaczać konkretne terminy na poszczególne czynności – zarówno te wpisujące się w formalny katalog czynności przewodu doktorskiego, jak i czynności techniczne wchodzące w jego skład. Dozwolone jest np. określenie terminu na złożenie rozprawy doktorskiej w przepisach wewnątrz-uczelnianych.

Jednakże w ocenie Rzecznika Praw Doktoranta KRD zasadnym i korzystnym działaniem jest uwzględnienie przez podmioty doktoryzujące w ramach uchwalanych regulacji wewnętrznych możliwości prowadzenia przewodów doktorskich do 31.12.2024 r.

2. Termin wygaszenia studiów doktoranckich

Należy dodatkowo pamiętać, że w obecnym stanie prawnym **ukończenie studiów**

doktoranckich powiązane jest z uzyskaniem stopnia doktora w czasie ich trwania. Stosownie do art. 2 ust. 1 pkt 10 PSW - studia trzeciego stopnia to studia doktoranckie, prowadzone przez uprawnioną jednostkę organizacyjną uczelni, instytut naukowy Polskiej Akademii Nauk, instytut badawczy lub międzynarodowy instytut naukowy działający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej utworzony na podstawie odrębnych przepisów, na które są przyjmowani kandydaci posiadający kwalifikacje drugiego stopnia, kończące się uzyskaniem kwalifikacji trzeciego stopnia.

Co za tym idzie, stopień doktora można uzyskać **w ramach studiów doktoranckich** (co prowadzi do ich ukończenia) **bądź poza nimi** (w razie skreślenia z listy doktorantów). Kwestia ta ma kluczowe znaczenie w szczególności wobec ewentualnej konieczności poniesienia opłat za prowadzone postępowanie awansu naukowego na stopień doktora Zgodnie zaś z art. 279 ust. 1 przepisów wprowadzających, studia doktoranckie rozpoczęte przed rokiem akademickim 2019/2020 prowadzi się na zasadach dotychczasowych, jednak nie dłużej niż do **dnia 31 grudnia 2024 r.** Termin ten jest terminem granicznym, bezwzględnie obowiązującym, niepodlegającym wydłużeniu w drodze aktów wewnętrznych.

Stosownie do przepisów Rozporządzenia w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich, maksymalny okres przedłużenia studiów doktoranckich wynosi 3 lata. Kierownik studiów doktoranckich, na wniosek doktoranta, może bowiem przedłużyć okres odbywania studiów doktoranckich, zwalniając jednocześnie doktoranta z obowiązku uczestniczenia w zajęciach, w przypadku konieczności prowadzenia długotrwałych badań naukowych realizowanych w ramach tych studiów, łącznie nie dłużej niż o 2 lata (§ 7 ust. 1). Ponadto istnieje możliwość przedłużenia okresu odbywania studiów doktoranckich w przypadku: 1) czasowej niezdolności do odbywania tych studiów spowodowanej chorobą, 2) konieczności sprawowania osobistej opieki nad chorym członkiem rodziny, 3) konieczności sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem do 4. roku życia lub dzieckiem posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności, 4) posiadania orzeczenia o stopniu niepełnosprawności – łącznie nie dłużej niż o rok (ust. 2). Kierownik studiów doktoranckich, na wniosek doktoranta, może dodatkowo przedłużyć okres odbywania studiów doktoranckich o okres odpowiadający czasowi trwania urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlopu ojcowskiego oraz urlopu rodzicielskiego, zwalniając jednocześnie doktoranta z obowiązku uczestniczenia w zajęciach (ust. 3).

Przedłużenia te mogą być wykorzystywane, jednak z uwzględnieniem ustawowego terminu wygaszenia studiów doktoranckich, jaki przypada na 31.12.2024 r. Trzeba podkreślić, że przepisy ww. rozporządzenia - mimo uchylonej podstawy prawnej - są w pełni skuteczne i są stosowane względem osób kształcących się na studiach doktoranckich.

Wskazać należy, że możliwość ubiegania się o przedłużenie studiów doktoranckich jest **uprawnieniem doktoranta** wynikającym z powszechnie obowiązującego prawa, jednak ma

ono charakter fakultatywny. Udzielenie przedmiotowego przedłużenia jest zależne do spełnienia przesłanek wymienionych w Rozporządzeniu w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich oraz uznaniowej decyzji kierownika studiów doktoranckich, która powinna uwzględniać szereg okoliczności towarzyszących danej sprawie.

Niemniej warto pamiętać, iż możliwość przedłużenia odbywania studiów doktoranckich na podstawie decyzji właściwego organu nie oznacza automatycznego wydłużenia trwania wszczętego przewodu doktorskiego. Jednocześnie także skreślenie z listy doktorantów nie wiąże się z umorzeniem przewodu doktorskiego. Przewód doktorski oraz studia doktoranckie – choć są to kwestie niewątpliwie ze sobą powiązane – stanowią zagadnienia odrębne. Przewód doktorski jest wszak swoistym postępowaniem administracyjnym, natomiast studia doktoranckie stanowią wygaszaną formułę kształcenia doktorantów, zastępowaną obecnie przez szkoły doktorskie.

3. Odpłatność za przewód doktorski

W myśl art. 195 ust. 8 PSW, stacjonarne studia doktoranckie w uczelniach publicznych oraz w publicznych jednostkach naukowych są bezpłatne. W konsekwencji, w razie uzyskania stopnia doktora w czasie ich trwania, a więc w razie ukończenia studiów doktoranckich osoba, której dotyczy ta procedura awansu naukowego z zasady nie ponosi opłat z tego tytułu. Jednakże w przypadku, kiedy doszłoby do skreślenia z listy uczestników studiów doktoranckich następuje utrata statusu doktoranta. Wówczas nadanie stopnia doktora miałyby miejsce już poza studiami doktoranckimi. Wiąże się to z ewentualną koniecznością wniesienia opłat za prowadzone postępowanie. Istotne znaczenie w tym wypadku będą miały poniższe uwagi.

Problematyka odpłatności za przeprowadzenie przewodu doktorskiego na uczelniach publicznych nie została w sposób jednoznaczny uregulowana ani w ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym, ani też w przepisach ustawy o stopniach czy przepisach wprowadzających. Sytuacja taka rodzi więc wątpliwość interpretacyjną w przedmiocie dopuszczalności bądź niedopuszczalności pobierania przedmiotowych opłat.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na analizę dokonaną na gruncie podobnego stanu faktycznego wskazaną w poniżej przytoczonym fragmencie opinii Rzecznika Praw Doktoranta KRD. W opinii tej wskazano, że: „*W regulaminach studiów doktoranckich nielicznych uczelni zostały zawarte regulacje wskazujące, w jakim terminie od zakończenia toku studiów doktoranckich powinno najpóźniej dojść do obrony rozprawy doktorskiej, aby kandydat nie był obciążany kosztami przewodu. Regulacje takie, stosowane a contrario, jako dające podstawę do żądania poniesienia kosztów przewodu od osób, które nie zdążyły uzyskać stopnia przed zakończeniem toku studiów doktoranckich lub w ciągu kilku miesięcy po jego zakończeniu, trzeba uznać za naruszające prawa doktorantów.*” - P. Sobotko (red.), *Zbiór porad dla*

doktorantów przygotowany w oparciu o zapytania wpływające do Rzecznika Praw Doktoranta Krajowej Reprezentacji Doktorantów, Warszawa 2020, s. 54-55.

Mając zatem na uwadze poprzednio wyrażone stanowisko trzeba stwierdzić, że jakikolwiek przenoszenie na doktorantów obowiązku zapłaty za przeprowadzenie przewodu doktorskiego należy uznać za niekorzystnie wpływające na sytuację tych osób, które z różnych powodów nie były w stanie obronić się w wyznaczonym terminie. Wszakże przebieg procedury awansu naukowego, w tym czas trwania takiego postępowania nie jest w dużej mierze zależny od kandydata do nadania stopnia doktora. Jednakże nie można zapominać, że brak jednoznacznej regulacji zawartej w przepisach powszechnie obowiązujących dot. odpłatności za przewód doktorski nie wyklucza interpretacji zgoła odmiennej – według której pobieranie opłat jest dopuszczalne.

W tym zakresie warto zwrócić uwagę na przepisy ustawy zasadniczej. Przepis art. 70 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej statuuje zasadę, że nauka w szkołach publicznych jest bezpłatna, jednak ustawa może dopuścić świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez publiczne szkoły wyższe za odpłatnością. Należy przy tym pamiętać, że uczelnie dysponują pewną swobodą w doprecyzowaniu materii nieuregulowanej wyczerpująco w przepisach ustaw czy rozporządzeń (zgodnie z zasadą autonomii szkół wyższych – wyrażoną w art. 70 ust. 5 Konstytucji RP oraz uprzednio w art. 4 ust. 1 PSW). Zdaniem Naczelnego Sądu Administracyjnego - odpłatność za świadczenie usług edukacyjnych należy do atrybutów autonomii szkół wyższych publicznych, jako wyjątek od konstytucyjnej zasady bezpłatności nauki w szkołach publicznych. (...) *Artykuł 99 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365 ze zm.), dalej "ustawa o szkolnictwie", właśnie jako wyjątek od zasady bezpłatności nauki w szkołach publicznych przewiduje możliwość pobierania przez uczelnie publiczne opłat za świadczone usługi edukacyjne. Ust. 1 tego artykułu wskazuje enumeratywnie usługi, za które mogą być pobierane opłaty. Ust. 5 upoważnia senaty uczelni do określenia szczegółowych zasad pobierania tych opłat. Ponieważ odpłatność za usługi edukacyjne jest wyjątkiem od konstytucyjnej zasady bezpłatności katalog wymieniony w art. 99 ust. 1 ustawy o szkolnictwie nie może podlegać żadnym rozszerzeniom, jest to bowiem katalog zamknięty.* (Wyrok NSA z dnia 7 września 2011 r., sygn. I OSK 1049/11, LEX).

W skład zamkniętego – jak wskazano – katalogu usług edukacyjnych, za które uczelnia publiczna może pobierać opłaty znajdują się usługi edukacyjne związane z: 1) kształceniem studentów na studiach niestacjonarnych oraz uczestników niestacjonarnych studiów doktoranckich; 2) powtarzaniem określonych zajęć na studiach stacjonarnych oraz stacjonarnych studiach doktoranckich z powodu niezadowolających wyników w nauce; 3) prowadzeniem studiów w języku obcym; 4) prowadzeniem zajęć nieobjętych planem studiów, w tym zajęć uzupełniających efekty kształcenia niezbędne do podjęcia studiów drugiego stopnia na określonym kierunku; 5) prowadzeniem studiów podyplomowych, kursów

dokształcających oraz szkoleń; 6) przeprowadzaniem potwierdzania efektów uczenia się.

Mając na uwadze przytoczone wyżej regulacje i stanowisko NSA należałoby uznać, że brak wskazania w przedmiotowym wyliczeniu usługi związanej z przewodem doktorskim oznacza, iż nie jest to usługa edukacyjna w rozumieniu art. 99 PSW, co z kolei przekłada się na niedopuszczalność pobierania opłat w takim przypadku. Ze stwierdzeniem takim nie zgodził się jednak Sąd Okręgowy we Wrocławiu w wyroku z dnia 30 lipca 2014 r., II Ca 699/13, który opowiedział się za dopuszczalnością wprowadzenia regulacji o odpłatności za przeprowadzenie przewodu doktorskiego w drodze odpowiedniej uchwały organu szkoły publicznej oraz stosownej umowy zawartej z osobą ubiegającą się o przeprowadzenie takiego przewodu. Zdaniem Sądu Okręgowego *dopuszczalność pobierania opłat za przeprowadzenie przewodu doktorskiego nie oznacza przy tym naruszenia art. 70 ust. 2 zd. 1 Konstytucji ustanawiającego zasadę bezpłatnego nauczania w wyższej szkole publicznej, służącą urzeczywistnieniu konstytucyjnie gwarantowanego prawa do nauki. Zasada ta nie może być jednak interpretowana inaczej jak obowiązek realizacji przez uczelnie publiczne zasady powszechności dostępu do wyższego wykształcenia poprzez wszelkie formy studiów, zarówno za pośrednictwem podstawowych studiów nieodpłatnych, jak poprzez inne rodzaje studiów. Przeprowadzenie przewodu doktorskiego nie jest natomiast składnikiem studiów rozumianych, jako forma pobierania nauki* (wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 30 lipca 2014 r., II Ca 699/13, Legalis.).

Biorąc więc pod rozwagę zarówno przepisy ustawowe, jak i poglądy prezentowane w orzecznictwie stwierdzić należy, że pobieranie opłat za przewód doktorski nie jest a priori niedopuszczalne. Praktyka stosowania prawa pokazuje, że częstym rozwiązaniem jest wprowadzenie obowiązku uiszczenia opłaty za przewód doktorski w razie nadania stopnia po zakończeniu studiów doktoranckich bądź po upływie oznaczonego terminu po ich zakończeniu.

Podkreślić jednak należy, że konieczność poniesienia opłat za procedurę awansu naukowego choć – jak wskazano – nie jest z góry wyłączona, to powinna posiadać podstawę prawną, czy to w postaci umowy czy też odpowiedniego aktu wewnątrzuczelnianego. Ponadto powinna ona być klarowna i opierać się na jasnych zasadach, z którymi doktoranci mieliby możliwość się zapoznać.

IV. Wnioski

1. Termin zakończenia bądź umorzenia przewodów doktorskich wszczętych w tzw. starym trybie uległ przedłużeniu do 31.12.2024 r.
2. W obecnym stanie prawnym ukończenie studiów doktoranckich powiązane jest z uzyskaniem stopnia doktora w czasie ich trwania.
3. Zgodnie z art. 279 ust. 1 przepisów wprowadzających, studia doktoranckie rozpoczęte przed rokiem akademickim 2019/2020 prowadzi się na zasadach dotychczasowych, jednak nie dłużej

niż do dnia 31 grudnia 2024 r. Stosownie do przepisów Rozporządzenia w sprawie studiów doktoranckich i stypendiów doktoranckich, maksymalny okres przedłużenia studiów doktoranckich wynosi 3 lata. Przedłużenia te mogą być wykorzystywane, jednak z uwzględnieniem ustawowego terminu wygaszenia studiów doktoranckich, jaki przypada na 31.12.2024 r.

4. Pobieranie opłat za przeprowadzenie przewodu doktorskiego od osób ubiegających się o stopień doktora poza studiami doktoranckimi w trybie przewodu doktorskiego nie jest z góry niedopuszczalne, jednak powinno posiadać jasną i konkretną podstawę prawną, czy to w postaci umowy zawartej z daną jednostką, czy odpowiedniego aktu wewnątrzuczelnianego. W razie uzyskania stopnia doktora w czasie ich trwania, a więc w razie ukończenia studiów doktoranckich - osoba, której dotyczy przedmiotowa procedura awansu naukowego z zasady nie ponosi opłat z tego tytułu.

5. W ocenie Rzecznika Praw Doktoranta KRD zasadnym i korzystnym z punktu widzenia sytuacji doktorantów jest w wprowadzanie do regulacji wewnętrznych podmiotów doktoryzujących rozwiązań przewidujących zasady i procedurę zwolnienia z opłat za przewód doktorski.

Niniejsza opinia posiada walor doradczo-informacyjny, nie ma natomiast charakteru wiążącej wykładni prawa. Wyraża ona stanowisko Rzecznika Praw Doktoranta Krajowej Reprezentacji Doktorantów, będącego statutowym organem stojącym na straży praw doktoranta wynikających z aktów prawa powszechnie obowiązującego oraz aktów prawa zakładowego.

Akceptował:
r.pr. Wojciech Kielbasiński
Rzecznik Praw Doktoranta KRD

Opracowała:
mgr Barbara Pietrzyk –Tobiasz
zastępca Rzecznika Praw Doktoranta KRD